

РУІНА У ПРОСТОРІ РАДЯНСЬКОЇ ТЕХНОУТОПІЇ:
ДЕФІНІЦІЇ, ФУНКЦІЇ ТА РОЗШИРЕННЯ ПОНЯТТЯ

Ілля Левченко

*Ruin in the Realm of Soviet Techno-Utopia:
Definitions, Functions, and the Expansion of the Concept*

Illia Levchenko

The **aim** of this article is to provide a comprehensive analysis of the historiography of research on ruins in urban and techno-utopian spaces. The paper identifies analytical clusters, defines their functions, and proposes a new concept of «ruins of imperialism», relevant for understanding the transformations of the material heritage of Western Ukraine in the Soviet context.

Methods. The methodology combines historical-cultural, sociological, and visual analysis. The study draws on historiographical approaches to the study of ruins, including Georg Simmel's ideas of ruins as material carriers of time and nostalgia, as well as contemporary research on urban, industrial, and political transformations. Particular attention is given to the analysis of visual and cultural practices.

Results. The historiographical analysis identifies four interconnected clusters of research on ruins. The first cluster – ruins and the techno-utopian decay of infrastructure – considers ruins as negative markers of socio-political and modernisation processes. The second cluster – ruins as instruments of political and ideological mobilisation – examines how ruins are integrated into urban transformations, shaping collective memory and cultural meanings of regimes. The third cluster – visual and cultural representation of ruins in art – treats ruins as active symbols shaping perceptions of historical time, memory, and social processes. The fourth cluster – ruins in the context of memory studies – considers them as material mediators of collective identity and cultural memory.

In this study, ruins are analysed not only as physical decay but as symbolic spaces, which intertwine history, social processes, and cultural imagination. Based on this analysis, the concept of «ruins of imperialism» is suggested to designate the material remnants of infrastructure and architecture of former imperial regimes in Western Ukraine, which after World War II were either integrated into Soviet modernisation or remained marginalised. This concept is relevant because it allows these objects to be understood as visible traces of historical rule, while also assessing their role in shaping local memory, nostalgia, and identity in the post-imperial space.

Conclusions. Ruins elevate material heritage to the status of an active cultural and social agent, which shapes understandings of history, memory, and identity. Infrastructural and architectural remnants of former empires in Western Ukraine did not disappear following integration into the USSR but were transformed into symbolic and functional spaces. The concept of «ruins of imperialism» allows for an analysis that combines material traces of history with their impact on local memory, nostalgia, and cultural identity. The study demonstrates that the continuity and transformation of imperial projects within the Soviet context created a multi-layered space where past and present interact in symbolic and social dimensions.

Keywords: *utopia, techno-utopia, USSR, ruins, ruins of imperialism, historiography, anthropology of art.*

Термін «*utopia*» буквально позначає неіснуюче та, як правило, ідеальне місце. Ідея такого супроводжує європейську думку від античності (легенда про Атлантиду та, згодом, «Нову Атлантиду», Платонова «Держава», Августинів «Град Божий») – при чому з особливим акцентом на місце політичне, тобто місто як устрій, державу. У добу Ренесансу гуманісти Томас Мор і Томмазо Кампанелла створили літературні моделі ідеальної держави. Поряд із цим, саме у добу Відродження митці формували візуальні образи утопії, що закріпилися у культурній пам'яті.

Відомим прикладом стала інтерпретація Аркадії як символу природної гармонії, яку Ервін Панофський у статті «*Et in Arcadia ego*» (Panofsky 1955) трактував як утопію ідилічного щастя, невіддільного від пам'ятання про смерть. Цей мотив знайшов утілення в однойменній роботі Ніколя Пуссена: тут ідеалізована пасторальність співіснує з буквальним нагадуванням про смерть через «відкрити» пастухами могилу.

Іл. 1. Пуссен Н. Аркадські пастухи (*Et in Arcadia ego*), 1637–1638, Лувр, Париж.

Одним із ключових елементів ренесансних і неокласицистичних утопій стали руїни. Вони виконували семантичну роль (нагадували про минуле й крихкість ідеалу, втілювали ідею «*memento mori*», поєднували уявне з історичним) та композиційну (врівноважували горизонталь пейзажу вертикалями архітектурних фрагментів). У добу романтизму цей мотив набув парадоксальної форми «штучних руїн», тобто спеціально створених архітектурних об'єктів, які відображали розпад.

Соціологія «руїн» Георга Зіммеля (1858–1918)

Одним із перших, хто увів поняття «руїни» в соціологію та антропологію культури, був німецький філософ **Георг Зіммель** (1858–1918). У есеї «Руїни», уперше опублікованому в 1911 році, він називає руїну «об'єктом, наповненим нашою ностальгією» (Simmel 1958, p. 379) та

матеріалом, що чинить опір. Іншими словами, вона є проявом сили матеріалу, який бере гору над людськими зусиллями. Водночас Зіммель осмислює руїну у категоріях, притаманних його епосі, – боротьби духу й природи, «помсти природи за те, що дух порушив її» (Simmel 1958, р. 379). Її здатність викликати ностальгію він пов'язує з матеріалізацією часу й водночас із маніфестацією цього процесу, естетизацією втраченого, яке неможливо повернути, а лише зафіксувати хоча б у матеріальних об'єктах.

Зіммель проводить розрізнення між ушкодженим твором мистецтва і руїною. У першому випадку йдеться все ще про рукотворний артефакт: хай навіть фрагментований, але він може бути реконструйований і залишається твором мистецтва (Simmel 1958, р. 380). Руїна ж означає прояв сил і форм природи там, де твір гине й утворюється нова цілісність. Саме дія неусвідомлених сил природи є рушійною для появи руїни, і це відрізняє її від «чарівних руїн», де руйнування спричинені людиною (Simmel 1958, р. 380). Під час такого занепадання порушується рівновага, встановлена духом і людськими зусиллями, що раніше утримувала твір у єдності. Тепер її місце займають сили природи, створюючи нову, хоч і іншу, єдність.

Руїни у зіммеля динамічні, як і сам процес руйнування. Малгожата Кажмерчак у нещодавньому дослідженні унаочнює це на прикладі Борне Суліново – міста в Польщі, яке в 1930-х роках було стратегічною базою нацистських військ, а з 1945 року – секретною базою радянських військ, які остаточно покинули місто тільки в 1992 р. (Kaźmierczak 2025). Кажмерчак аналізує функції цих руїн до того, як вони стали об'єктом туристичного зацікавлення та індустрії розваг та частиною масової культури, у тому числі порно з руїнами (*ruin porn*).

Якщо для Ренесансу та неокласицизму образ утопії пов'язувався з моральною й природною гармонією, то у ХХ столітті він зміщується у сферу технічного й соціального проектування. Радянська технологічна утопія прагнула створити «нове життя» через науку, індустрію та планову економіку, вибудовуючи образ світу без «зламаних речей» та з ілюзією всезагального процвітання. Таким чином, постає питання: яким чином могли би з'явитися руїни в такій утопії та які семантичні й естетичні функції вони могли б виконувати?

«Руїна» у техноутопічному та міському просторі: історіографічні кластери

Дослідження руїн у контексті техноутопій та урбаністичних трансформацій розвивалися у кількох взаємопов'язаних напрямках, що охоплюють соціально-політичну, культурну та матеріальну перспективи. У центрі уваги цих підходів – не лише фізичний занепад об'єктів, а й їхнє функціонування як символів, репрезентацій і культурних агентів. Можна виокремити чотири основних таких напрями дослідження руїн.

1. Руїни та техноутопічний занепад інфраструктури.

У фокусі робіт цього напрямку лежить аналіз взаємозв'язку між технічним прогресом, соціальними очікуваннями та закономірним руйнуванням інфраструктури. Історик Дірк ван Лаак зазначає, що будь-яка інфраструктура, що спочатку вважається передовою, з часом може втрачати свою функцію і руйнуватися, що породжує конфлікт між глобальною інтеграцією систем і локальними інтересами. Цей підхід дозволяє розглядати руїни не лише як матеріальні залишки, а й як прояви соціально-політичних процесів, що супроводжують технологічні мрії та модернізаційні проекти (Van Laak 2023).

Ілюстративним прикладом є Центральний вокзал Мічигана в Детройті. Стайнмец досліджує його як символ занепаду постіндустріального міста, де колишня фордистська індустріальна потуга перетворилася на покинуті простори. Якщо мешканці передмість сприймають їх як осередки криміналу і занедбаності, то митці – як об'єкт ностальгії та естетичного споглядання (Steinmetz 2010). Водночас відновлення вокзалу компанією «Ford» у

2023 році демонструє, що руїни можуть бути не лише залишками минулого, а й потенційно функціонуючими просторами, які продовжують впливати на культурну та економічну динаміку міста. Стайнмец підкреслює, що руїни Детройта є «негативними», оскільки залишають лише контури колишніх соціальних структур, водночас дозволяючи переосмислити історію міста, його занепад та трансформацію в умовах сучасної кризи.

2. Руїни як інструмент політичної та ідеологічної мобілізації.

Другий напрям досліджень зосереджується на руїнах як складових політичної та ідеологічної техноутопії. Класичним прикладом є фашистський Рим. Активну роль руїн в урбаністичній трансформації тогочасного міста висвітлив історик Пол Бакса у роботі «Дороги та руїни: символічний пейзаж фашистського Риму» (Ваха 2010). Зокрема, їх інтегрували у мережу нових доріг та панорамних видів, що поєднували велич античного минулого з сучасними інфраструктурними інноваціями. Руїни в такому контексті перетворювалися на елемент міфологізації простору. Це дозволяло мобілізувати населення, формувати нові уявлення про час і простір та демонструвати як руйнівну, так і творчу силу режиму. Згадуючи історика Еміліо Джентіле, Бакса демонструє, як Вічне Місто стало місцем масштабної «петрифікації ідеології», де міський пейзаж функціонував як засіб проголошення мрії про *romanità* (Ваха 2010, р. 3). І Джентіле, і Бакса підкреслюють концепцію «живого досвіду» фашизму, де руїни, відкриті простори та панорами Риму відображали військову практику та прагнення поєднати руйнування і творення. Усе це мало на меті матеріалізацію ідеології створення *Romanità*. Під нею йшлося про «римськість» як міф, символ і інструмент фашистської влади, що легітимізує політичну централізацію, мобілізацію населення і культурну експансію. Трансформація міста була не лише функціональною, а й ідеологічною: руїни використовувалися для створення міфічного простору, який формував колективну пам'ять, ідеологічний простір *Romanità* та нові культурні сенси у межах наративу режиму.

3. Візуальна та культурна репрезентація руїн.

Дослідження цього напрямку розглядають відображення руїну сучасній культурі, мистецтві та кіно. Можна відзначити роботи дослідника кіно Гільєрме Каррери, який, наприклад, у праці «Бразильське кіно та естетика руїн» аналізує руїни як візуальний феномен (Carréra 2022). Зосереджуючись на специфічній естетиці руїн у бразильському кінематографі, автор демонструє, що їх значення формується через способи кінематографічної репрезентації та національний контекст. Таким чином, проблема руїн у культурі не обмежується їх матеріальністю чи історичністю, а передусім полягає у способах візуального та символічного осмислення.

Сприйняття руїн як місць перетину уяви, історичної пам'яті та соціально-політичної реальності досліджує Пол Добращик книзі «Мертве місто: урбаністичні руїни та спектакль занепаду» (Dobraszczyk 2017). Автор показує, що дослідження та оживання міських просторів дозволяє переживати руїни через поєднання особистого досвіду, фотографії та уяви, водночас підкреслюючи етичний аспект взаємодії з ними. Результатом таких практик стає розуміння руїн не лише як об'єктів занепаду, а й як потенційних просторів для соціальної та культурної трансформації.

Багатозначність індустріальних руїн підкреслює в одній зі своїх праць і Тім Еденсор (Edensor 2005). Він відходить від традиційного романтичного або готичного погляду на руїни, показуючи, що вони можуть бути місцями, де співіснують матеріальні, соціальні та культурні процеси, де формуються нові форми порядку та критики урбаністичних регламентів. Еденсор наголошує на руїнах як на «алегорії пам'яті», які одночасно нагадують про минуле та

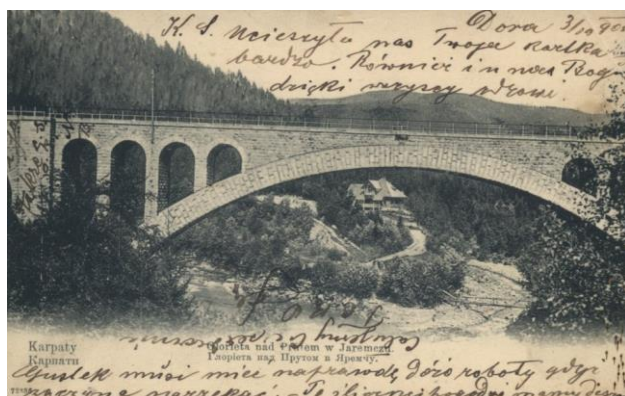
відкривають можливості для майбутнього, демонструючи потенціал цих просторів для творчості, гри та критичного осмислення капіталістичних реструктуризацій (Edensor 2005, p. 141).

Мартін Девека у «Зламаних містах» пропонує порівняльне дослідження чотирьох міст – Афін, Риму, Багдаду та Теночтитлана – аби продемонструвати варіативність значень руїн залежно від культури і часу (Deveska 2020). Автор відходить від європоцентричних підходів, показуючи, що інші суспільства також мали власні форми взаємодії з минулим, що не вписуються у сучасні концепції археології. Він підкреслює циклічність руїн: від їх репрезентації в минулому до політичного використання та повторного утворення нових руїн. Девека розглядає руїни як соціально сконструйовані культурні об'єкти, що можуть слугувати інструментом легітимації влади, контролю суспільства або вираження культурних уявлень про минуле.

До цієї ж перспективи принагідним буде пригадати і дослідження «Урок руїн» Сьюзен Стюарт, яка аналізує руїни як ключові елементи матеріальної культури (Stewart 2020). Вона показує, що руїни функціонують як активні символи, що структурно формують наше сприйняття історичного часу, впливають на культурну пам'ять і політичні уявлення. Для Стюарт руїни – це не лише залишки минулого, а матеріальні посередники, через які суспільство конструює цінності, страхи і бажання, формуючи колективну ідентичність.

Розширюючи поняття: «руїни імперіалізму» у радянській Україні

Одним із ключових термінів, розроблених у рамках деколоніального мислення, є «колоніальність». Його запропонував Анібаль Кіхано (Quijano 1992), а розвинули Вальтер Міньоло (Mignolo 2000) та Нельсон Мальдонадо-Торрес (Maldonado-Torres 2007). Колоніальністю є відтворення колоніальних ієрархій та залежностей у політичному, економічному, культурному й інтелектуальному просторах, яке зберігається навіть після прямого колоніалізму (Котляр б.д.). Припустимо, що для такого відтворення необхідними є матеріальний простір, якими можуть бути руїни імперіалізму.

Іл. 2-3. Листівки, присвячені будівництву залізничного транспорту, що формували уявлення про захід України, поч. XX ст. Джерело: <https://mi100.info/2019/12/04/yakymy-buly-karpaty-na-pochatku-hh-stolittya-retro-foto/>.

Після Другої світової війни землі заходу України, які раніше входили до складу Австро-Угорщини, Польщі та Румунії, були приєднані до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР), що відбувалося в умовах уже зрілого радянського режиму. Цей процес означав не лише політичну інтеграцію, а й символічне «переписування» простору: колишня австрійська чи польська спадщина перетлумачувалася як радянська, а регіон перетворювався на «радянський Захід». Інтеграція відбувалася через інфраструктурні,

культурні та ідеологічні практики, які водночас демонстрували спадкоємність імперських проєктів і створювали нові радянські ідентичності.

Зв'язок ландшафту, архітектури та динаміки ідентичностей стає особливо помітним у випадку регіону (Левченко 2025). Її визначають декілька панівних тенденцій, зокрема: створення курортної інфраструктури та – ширше – загалом технологічних інновацій, пов'язаних із транспортною мережею. Необхідність розширення Австро-Угорщини на Схід, інтеграція та «зшивання» різних регіонів у межах держави, забезпечення швидких переміщень у межах регіонів та держави. Існував навіть проєкт Леона Сапіги (1803–1878), який прагнув поєднати залізничними сполученнями Лондон та Бомбеї, а транзитними точками цього сполучення мали стати Львів та Чернівці (Клапчук 2024). Специфіка рельєфу Галичини та Закарпаття, зокрема гористість, стала викликом на цьому шляху: з одного боку, поставала необхідність шукати інженерні рішення для побудови шляхів сполучень, з другого боку, ці рішення цілком змінювали уявлення про регіон з рустикального та відсталого на модерний, такий, де співіснує піднесений пейзаж із штучними інноваційними конструкціями на кшталт тунелів, віадуків та мостів.

Міжвоєнний період (1918–1939) був часом активного привнесення модерністської архітектури в регіоні (Czubiński 2008). У 1930-х роках відбулося перше переосмислення зв'язку ландшафту з ідентичністю. Він був пов'язаний із акцептуванням елементів модерністської архітектури в так звану «народну»: спрощення, геомеризація, уникання локальних орнаментів у традиційних дахах, галереях та вежах будівель; поєднання універсальних модерністських деталей, як-от металу та залізобетону тощо (Czubiński 2014, p. 90). Польський дослідник архітектури Яцек Чубінський (Jacek Czubiński) справедливо зауважує, що Друга світова війна стала поворотним моментом у розвитку Гуцульщини, а разом із цим – малодослідженою, зокрема й у розрізі розвитку архітектури (Czubiński 2014, p. 91). Зокрема, склалася ситуація, коли майже недоторкана візуальна ідентичність (гірський ландшафт, гуцульська культура, архітектурне середовище), сформована у період до Першої світової війни, а також міжвоєнний період, зіштовхнулася з новими соціальними, політичними й геополітичними реальностями, які вимагали трансформації образу місцевості. Як наслідок, виникає необхідність модифікацій попередніх стилістик, а разом із цим у радянському техноутопічному світі формується інше уявлення про Гуцульщину та її мешканців.

Тому варто зосередитися на руїнах не лише у сенсі зруйнованих будівель, а й як на матеріальних слідах попередніх імперій та невдалих систем. Елементи інфраструктури на кшталт залізниць, акведуків чи прикордонних маркерів, створених австрійською, польською та іншими адміністраціями на території заходу України, не зникли після Другої світової війни. Вони увійшли до радянського ландшафту шляхом переосмислення ідеологічного, функціонального використання наново або ж руйнування.

У цьому контексті я пропоную термін *«руїни імперіалізму»* для позначення матеріальних залишків інфраструктурних та архітектурних проєктів, що постали за часів колишніх імперських режимів і згодом були інтегровані у радянську модернізацію чи маргіналізовані. Ідеться не лише про зруйновані споруди, але й про транспортні комунікації, наукові інституції чи прикордонні знаки, які, втративши первинні функції, збереглися у просторі як видимі сліди колишніх владних систем.

З одного боку, ці залишки постають як інфраструктурні фрагменти, що колись визначали повсякденність і мобільність регіону, а згодом перетворилися на занедбане або переосмислене середовище. З іншого – вони функціонують як символічні місця пам'яті, що водночас пробуджують ностальгію за уявним «європейським минулим» і нагадують про травми та розриви, спричинені імперським пануванням.

У політичному й культурному вимірах такі руїни унаочнюють багатозаровість простору після 1945 року: імперська спадщина тут не зникла, а трансформувалася у ресурс пам'яті,

символічний капітал і водночас – джерело соціальної та культурної напруги. Таким чином, поняття «руїни імперіалізму» може бути використане як аналітичний інструмент для осмислення взаємодії матеріальної спадщини, пам'яті та ідентичності у постімперському просторі, де залишки колишніх державних систем продовжують набувати нових значень у радянському та пострадянському контекстах.

Руїни імперіалізму: декілька кейсів

Після 1945 року об'єкти часто переставали функціонувати у звичний спосіб, проте залишалися видимими, стаючи частиною пам'яті, ностальгії та локальної ідентичності.

Показовим прикладом є віадук у Ворохті – кам'яний арковий міст, збудований 1894 р. за часів Австро-Угорщини й був частиною великого інфраструктурного проєкту імперії (Руденко, Сарахман 2020). Він входив до Карпатського залізничного проєкту, покликаного з'єднати Відень і Одесу через Гуцульщину. Хоча весь план так і не було завершено, залізниця й досі діє, проходячи крізь гірські тунелі та кам'яні мости. Найбільший міст – 200-метровий арковий віадук через річку Прут – став технічним шедевром і символом імперської інженерії. Слово «віадук» походить від латини й означає «римська дорога», символічно пов'язуючи цей міст із давньоримськими інженерними традиціями. Як і римські мости, він поєднує фізичні та культурні ландшафти.

Іл. 4. «Гуцульська піраміда» на горі Піп Іван. Фото: <https://igormelika.com.ua/wp-content/gallery/chornogora/igor-melika-14-20-08-11-121.jpg>

Іл. 5. Віадук у Ворохті, 2021. Фото: Ілля Левченко.

У радянські часи міст залишався важливим транспортним об'єктом. Ворохта перетворилася на центр деревообробки з великим заводом, який виготовляв меблі, побутові товари та військову тару й давав роботу понад 5 тисячам працівників. Віадук був життєво необхідним для перевезення матеріалів і продукції. Регіон також розвивався як туристичний і спортивний центр, із гірськолижними трасами та трампліном, збудованими за радянської адміністрації. Згодом транспортна роль віадук зменшилася, але він залишався помітним орієнтиром, зберігаючи пам'ять про минулу модернізацію та європейську спадщину. Він перетворився з функціонального об'єкта на культурний символ – руїну й пам'ятку, що пов'язує Ворохту з ширшими історичними та геополітичними сюжетами.

Ще більш драматичним прикладом є астрономічна й метеорологічна обсерваторія на горі Піп Іван¹. Відкрита 1938 року за фінансування польських військово-повітряних сил і під управлінням Варшавського університету, вона була однією з найвищих наукових станцій Європи (Корсунь 2012, с. 76). Тут була мідна купольна вежа, сучасне обладнання (зокрема 33-сантиметровий астрограф з Единбурга), конференц-зал, житлові приміщення, готель, лабораторії, електростанція та автономне опалення. Але у зв'язку з розв'язанням Другої світової війни плани щодо розбудови та оснащення обсерваторії були зірвані, а відтак вона і зовсім припинила функціонувати за призначенням. Після зміни кордонів обсерваторія відійшла до Академії наук УРСР. У 1939 р. на території обсерваторії радянській владі вдалося створити першу в державі високогірну геофізичну обсерваторію поряд із метеорологічною станцією (Маланюк 2016, с. 68). Утім, уже за два року територію захопили угорці, які перетворили обсерваторію на пункт спостереження. Після відходу угорських військ, територію ніхто не охороняв. Зрештою, втрата обладнання та складна доступність завадили відновленню. Інструменти були евакуйовані до Будапешта й Відня, а згодом повернулися до Польщі.

За радянського періоду обсерваторію не знесли й не переобладнали, але залишили ізольованою та занедбаною – відірваною від інфраструктури, знань і повсякденного життя. Ця «мертва точка» створила символічну двозначність: споруда уособлювала як втрату наукової інституції, так і перерваність європейського модернізаційного проекту. У культурній уяві вона стала таємничою, мовчазною, недоступною руїною поза радянською ідеологією. І водночас залишалася видимою як матеріальний слід минулого, який неможливо стерти.

Таким чином, руїна в просторі техноутопії постає не лише як залишок минулого, а як активний посередник між історією, пам'яттю та ідентичністю. Аналіз дозволяє визначити її багатофункціональність: від маркера модернізаційних поразок до інструмента політичної та культурної репрезентації. Запропоноване поняття «руїни імперіалізму» висвітлює

матеріальну спадщину заходу України як простір, де імперські інфраструктури були радянськи переосмислені або маргіналізовані, але продовжують формувати символічні смисли.

Руїни імперіалізму — це простори, де матеріально й символічно нашаровуються різні імперські проекти. Вони зберігають уламки попереднього порядку, водночас перетворюючись на інструменти легітимації, забуття чи трансформації, здійснюваних наступними режимами. У цьому вимірі вони постають як палімпсести імперських модерностей і суперечливі арени культурної пам'яті.

Фінансування. Це дослідження виконане в межах спільного швейцарсько-українського дослідницького проекту «Випробування радянської утопії: соціальна історія технологій в Україні, 1922–1991» за підтримки Швейцарського національного наукового фонду (грантова угода No. IZURZI 224820/1).

Подяки. Уже декілька років жодне з моїх досліджень, як і це, не обходиться без фолдера з літературою, підбраною чи рекомендованою *Кирилом Ліпатовим* – я дякую йому за цю турботу, а також за наші розмови, що супроводжують підбір літератури. Так само й оформлення тексту досліджень звично не обходиться без зауваг у допомоги *Олександри Котляр* та *Дарії Демченко*.

¹ Див. детальніше: Корсунь, А., 1997, Чи оживе Білий слон?. Вісник НАН України, 1–2, с. 93–94.

Список джерел і літератури

- АССМАН, А., 2012, Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Ніка-Центр.
- КЛАПЧУК, В., (2024, 26 лютого). Галицька залізниця. *Локальна історія*. Доступ: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/galitska-zaliznitsia/> [У доступі: 15 вересня, 2025].
- КОРСУНЬ, А., 2012, Зустріч Нового 1940 року в обсерваторії на горі Піп Іван. *Вісник НАН України*, 12, с. 76–80.
- КОТЛЯР, О., б.д., Колоніалізм та колоніальність. *Ukrainian Decolonial Glossary*. Доступ: <https://decolonialglossary.com.ua/colonialism-and-coloniality-uk> [У доступі: 15 вересня, 2025].
- ЛЕВЧЕНКО, І., 2025, 'Час руїн у просторі модерної техноутопії та після неї'. *Дні науки – 2025: збірник матеріалів XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 16 травня. Київський університет, с. 182–185.
- МАЛАНЮК, Т., 2016, Пам'ятки виробничої діяльності та техніки другої половини XVIII – першої половини XX ст. в Івано-Франківській області. *Карпатський край*, 1(8), с. 61–72.
- НОРА, П., 2014, Теперішнє, нація, пам'ять. Кліо.
- РУДЕНКО, Є., САРАХМАН, Е., (2020, 2 жовтня). Ворохта – це Європа, або Як в гуцульському селі з'явився один з найбільших віадуків Старого Світу. *Українська правда*. Доступ: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/10/2/7268337/>. [У доступі: 15 вересня, 2025].
- ASSMAN, J., 2011, *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge University Press.
- BAHA, P., 2010, *Roads and ruins: the symbolic landscape of fascist Rome*. University of Toronto press.
- BOSCAGLI, M., 2014, *Stuff Theory: Everyday Objects, Radical Materialism*. New York: Bloomsbury.
- CARRÉRA, G., 2022, *Brazilian Cinema and the Aesthetics of Ruins*. Bloomsbury Academic.
- CZUBIŃSKI, J., 2008, Przykłady modernizmu w murowanej architekturze uzdrowiskowej miejscowości Worochta i Tatarów na Huculszczyźnie – zarys problematyki [Examples of made-of-brick or stone modernistic architecture of health resorts in the towns of Worochta and Tatarów in the Hutsul region – an outline of topic]. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 174–195.
- CZUBIŃSKI, J., 2014, Identity and identification of the architectural environment in selected health resorts in the Hutsul region's Prut River Valley in T. Jeleński, S. Juchnowicz & E. Woźniak-Szpakiewicz (Eds.) *Tradition and heritage in the contemporary image of the city: Tom 2, Challenges and responses*. Politechnika Krakowska, pp. 89–95.
- DEVECKA, M., 2020, *Broken Cities: A Historical Sociology of Ruins*. John Hopkins University Press.
- DOBRAZCZYK, P., 2017, *The Dead City: Urban Ruins and the Spectacle of Decay*. I. B. Tauris.
- EDENSOR, T., 2005, *Industrial ruins: spaces, aesthetics, and materiality*. Berg.
- HALBWACHS, M., 1992, *On collective memory*. The University of Chicago Press.
- HIRSCH, M., 1992, *The Generation of Postmemory*. Columbia University Press.
- HUYSEN, A., 1995, *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. Routledge.
- HUYSEN, A., 2003, *Present pasts: urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford University Press.
- KAŹMIERCZAK, M. (2025). Конец фильма: Ruins, Remnants, and Remains of the USSR Army in Borne Sulinowo as an Inspiration for Performance Artists. *Arts*, 14(4), 75. <https://doi.org/10.3390/arts14040075>.
- MALDONADO-TORRES, N., 2007, On the colonality of being: Contributions to the development of a concept. *Cultural Studies*, 21(2–3), 240–270. DOI: <https://doi.org/10.1080/09502380601162548>.
- MIGNOLO, W., 2000, *Local histories/Global designs: Coloniality, subaltern knowledges, and border thinking*. Princeton University Press.

- PANOFSKY, E., 1955, 'Et in Arcadia ego: Poussin and the elegiac tradition' in *Meaning in the Visual Arts*. Doubleday, pp. 295–320.
- QUIJANO, A., 1992, Colonialidad y modernidad/racionalidad. *Perú Indígena*, 13(29), pp. 11–20.
- SIMMEL, G., 1958, Two essays. *The Hudson Review*, 11(3), 371–385.
- STEINMETZ, G., 2010, 'Colonial Melancholy and Fordist Nostalgia: The Ruinscapes of Namibia and Detroit' in J. Hell & A. Schönle (Eds.) *Ruins of Modernity*. Duke University Press, pp. 294–320.
- STEWART, S., 2020, *The Ruins Lesson: Meaning and Material in Western Culture*. The University of Chicago Press.
- VAN LAAK, D., 2023, *Lifelines of our society: A global history of infrastructure*. MIT Press.

References

- ASSMAN, A., 2012, Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty [Spaces of Remembrance: Forms and Transformations of Cultural Memory]. Nika-Tsentr.
- ASSMAN, J., 2011, *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge University Press.
- BAXA, P., 2010, *Roads and ruins: the symbolic landscape of fascist Rome*. University of Toronto press.
- BOSCAGLI, M., 2014, *Stuff Theory: Everyday Objects, Radical Materialism*. New York: Bloomsbury.
- CARRÉRA, G., 2022, *Brazilian Cinema and the Aesthetics of Ruins*. Bloomsbury Academic.
- CZUBIŃSKI, J., 2008, Przykłady modernizmu w murowanej architekturze uzdrowiskowej miejscowości Worochta i Tatarów na Huculszczyźnie – zarys problematyki [Examples of made-of-brick or stone modernistic architecture of health resorts in the towns of Worochta and Tatarów in the Hutsul region – an outline of topic]. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 174–195.
- CZUBIŃSKI, J., 2014, Identity and identification of the architectural environment in selected health resorts in the Hutsul region's Prut River Valley in T. Jeleński, S. Juchnowicz & E. Woźniak-Szpakiewicz (Eds.) *Tradition and heritage in the contemporary image of the city: Tom 2, Challenges and responses*. Politechnika Krakowska, pp. 89–95.
- DEVECKA, M., 2020, *Broken Cities: A Historical Sociology of Ruins*. John Hopkins University Press.
- DOBRAZCZYK, P., 2017, *The Dead City: Urban Ruins and the Spectacle of Decay*. I. B. Tauris.
- EDENSOR, T., 2005, *Industrial ruins: spaces, aesthetics, and materiality*. Berg.
- HALBWACHS, M., 1992, *On collective memory*. The University of Chicago Press.
- HIRSCH, M., 1992, *The Generation of Postmemory*. Columbia University Press.
- HUYSEN, A., 1995, *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. Routledge.
- HUYSEN, A., 2003, *Present pasts : urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford University Press.
- KAŹMIERCZAK, M. (2025). Конец фильма: Ruins, Remnants, and Remains of the USSR Army in Borne Sulnowo as an Inspiration for Performance Artists. *Arts*, 14(4), 75. <https://doi.org/10.3390/arts14040075>.
- KLAPCHUK, V., (2024, February 26th). Halytska zaliznytsia [Galician Railway]. *Local history*. Available from: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/galitska-zalznitsia/> [Accessed: 15th September, 2025].
- KORSUN, A., 2012, Zustrich Novoho 1940 roku v observatorii na hori Pip Ivan [New Year's Eve 1940 at the Observatory on Mount Pip Ivan]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 12, pp. 76–80.
- KOTLIAR, O., n.d., Colonialism ta ta colonialnist [Colonialism and coloniality]. *Ukrainian Decolonial Glossary*. Available from: <https://decolonialglossary.com.ua/colonialism-and-coloniality-uk> [Accessed: 15 September, 2025].
- LEVCHENKO, I., 2025, 'Chas ruin u prostori modernoi tekhnoutopii ta pislia nei' [An Age of Ruins within the Space of the Modern Techno-Utopia and After]. *Dni nauky – 2025: zbirnyk materialiv XV*

- mizhnarodnoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh* [Days of Science – 2025: Proceedings of the 15th International Scientific Conference of Students, Postgraduates, and Young Scholars]. Taras Shevchenko National University of Kyiv, 16th May. Kyivskiy universytet, pp. 182–185.
- MALANIUK, T., 2016, Pamiatky vyrobnychoi diialnosti ta tekhniky druhoi polovyny XVIII – pershoi polovyny XX st. v Ivano-Frankivskiy oblasti [Monuments of industrial activity and technology of the second half of the XVIIIth — first half of the XXth century in Ivano-Frankivsk Oblast]. *Karpatskyi krai*, 1(8), pp. 61–72.
- MALDONADO-TORRES, N., 2007, On the coloniality of being: Contributions to the development of a concept. *Cultural Studies*, 21(2–3), pp. 240–270. DOI: <https://doi.org/10.1080/09502380601162548>.
- MIGNOLO, W., 2000, Local histories/Global designs: Coloniality, subaltern knowledges, and border thinking. Princeton University Press.
- NORA, P., 2014, Teperishnie, natsiia, pamiat [Present, nation, memory]. Klio.
- PANOFKY, E., 1955, 'Et in Arcadia ego: Poussin and the elegiac tradition' in *Meaning in the Visual Arts*. Doubleday, pp. 295–320.
- QUIJANO, A., 1992, Colonialidad y modernidad/racionalidad. *Perú Indígena*, 13(29), 11–20.
- RUDENKO, Y., SARAХMAN, E., (2020, October 2nd). Vorokhta – tse Yevropa, abo yak u hutsulskomu seli znavyvsia ody z naibilshykh viadukiv Staroho Svit [Vorokhta – is Europe, or How One of the Largest Viaducts of the Old Continent Appeared in a Hutsul Village]. *Ukrainska pravda*. Available from: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/10/2/7268337/>. [Accessed: 15th September, 2025].
- SIMMEL, G., 1958, Two essays. *The Hudson Review*, 11(3), 371–385.
- STEINMETZ, G., 2010, 'Colonial Melancholy and Fordist Nostalgia: The Ruinscapes of Namibia and Detroit' in J. Hell & A. Schönle (Eds.) *Ruins of Modernity*. Duke University Press, pp. 294–320.
- STEWART, S., 2020, The Ruins Lesson: Meaning and Material in Western Culture. The University of Chicago Press.
- VAN LAAK, D., 2023, Lifelines of our society: A global history of infrastructure. MIT Press.

Руїна у просторі радянської техноутопії: дефініції, функції та розширення поняття

Метою статті є аналіз історіографії досліджень руїн у міському та техноутопічному просторі з метою виокремлення кластерів, визначення їхніх функцій і пропозиції нового поняття «руїни імперіалізму», релевантного для осмислення трансформацій матеріальної спадщини заходу України в радянському контексті..

Методи поєднують історико-культурний, соціологічний та візуальний аналіз. Автор спирається на історіографічні підходи до вивчення руїн, зокрема ідеї Георга Зіммеля про руїни як матеріальні носії часу і ностальгії, а також на сучасні дослідження урбаністичних, індустріальних та політичних трансформацій. Значну увагу приділено аналізу візуальних і культурних практик.

Результати. Основний аналіз історіографії дозволив виокремити чотири взаємопов'язані кластери досліджень руїн. Перший кластер – руїни та техноутопічний занепад інфраструктури (дослідники розглядають руїни як негативні маркери соціально-політичних процесів та модернізаційних процесів). Другий кластер – руїни як інструмент політичної та ідеологічної мобілізації (руїни інтегрують в урбаністичні трансформації,

формуючи колективну пам'ять і культурні сенси режиму). Третій кластер – візуальна та культурна репрезентація руїн у мистецтві (руїни як активні символи, що формують уявлення про історичний час, пам'ять та соціальні процеси). Четвертий кластер – руїни у контексті концепцій пам'яті (руїни постають як матеріальні посередники колективної ідентичності та культурної пам'яті).

У цьому дослідженні руїни розглядаються не лише як фізичний занепад об'єктів, а як символічні простори, що поєднують історію, соціальні процеси та культурну уяву. На основі цього аналізу запропоноване нове поняття «руїни імперіалізму» для позначення матеріальних залишків інфраструктури та архітектури колишніх імперських режимів на заході України, які після Другої світової війни інтегрувалися у радянську модернізацію або залишалися маргіналізованими. Це поняття релевантне, бо дозволяє оцінювати такі об'єкти як видимі сліди історичних владарювань, водночас аналізуючи їхню роль у формуванні локальної пам'яті, ностальгії та ідентичності в постімперському просторі.

Висновки. Руїни виводять матеріальну спадщину на рівень активного культурного та соціального агента, що формує уявлення про історію, пам'ять і ідентичність. Інфраструктурні та архітектурні залишки колишніх імперій на заході України не зникають після інтеграції до УРСР, а трансформуються у символічні та функціональні простори. Поняття «руїни імперіалізму» дозволяє поєднати аналіз матеріальних слідів історії з оцінкою їхнього впливу на локальну пам'ять, ностальгію та культурну ідентичність. Дослідження демонструє, що спадкоємність та трансформація імперських проєктів у радянському контексті створює багатоплановий простір, де минуле і сучасність взаємодіють у символічному і соціальному вимірах.

Ключові слова: утопія, техноутопія, СРСР, руїни, руїни імперіалізму, історіографія, антропологія мистецтва.

Ілля Левченко, аспірант, історичний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, випусковий редактор журналу «Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва».

Illia Levchenko, Ph.D Candidate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine), managing editor «Text and Image: Essential Problems in Art History».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4295-553X>

Received: 24.09.2025

Advance Access Published: 01.10.2025